

A C-vitamin életrajzának ez a Szent Györgyi Albert által történelmivé tett szakasza páratlanul nagy eredmény, de — mint minden tisztázás, felfedezés a tudományok terén — korántsem nyugvópont, hanem új problémák és vizsgálatok dús indításokat tartalmazó kiindulópontja.
(Schmiedt Ferenc)

A BRETONOK. Hogy a franciaországi nemzetiségi mozgalmak alig ismeretek, az a magyarázata, hogy a franciaországi nemzetiségek öntudata vagy egyáltalán nem, vagy csak igen csekély mértékben fejlett. Ennek a sajátos tünetnek az oka viszont, bármilyen paradoxan hangzik is: a népi demokratikus szabadságjogok. A nemzetiségi mozgalmak, azokban az országokban, hol nemzetiségre és fajra való tekintet nélkül minden állampolgár egyenlő jogoknak örvend, igen gyengék; fejlődésük elé, különösen, ha azok a demokratikus államszervezet és a többi nemzetiségek ellen irányulnak, az illető nemzet néptömegei maguk állítanak akadályokat. Ezért a demokrácia alapján álló országok nemzetiségi mozgalmai inkább kulturális téren próbálják követeléseiket érvényesíteni. Természetesen küzdenek gazdasági visszaszorításuk, de sohasem az állami integritás ellen s legfeljebb a föderatív állameszme hívei. Azoknak az országoknak a nemzetiségi mozgalmi viszont, ahol a nemzetiségek háttérbe szorítását különböző intézkedések szorgalmazzák, természetesen mélyebbre hatnak s kulturális kívánalmaik a gazdasági és politikai kívánalmak mögé szorúlnak.

*

A roknon vagy idegen nemzetiségek Franciaország végein élnek: a Pireneusok nyugati sarkánál, Navarra tartományban baszkok, délkeleten, Nice vidékén és az ezzel szemben levő Korzika szigetén olaszok; keleten a német-francia keverék elzásziak; északon húzódik a francia Flandria, Északnyugaton pedig a Bretagne félsziget, hol a bretonok laknak, kik a franciaországi nemzetiségek közül a legrégebbiek és a legszámosabbak.

A régi breton tartomány ma öt megyére oszlik. Ezt az elosztást még a nagy francia forradalom törvényhozása vezette be és hajtotta végre. A régi monarchia erősen decentralisztikus jellegű közigazgatását, a gazdasági autonómiát az egy és oszthatatlan Franciaország elve alapján álló köztársaság megszüntette és fokozatosan a centralizációt vezette be.

Az öt breton megye lakosságának szám az 1936. évi népszámlálás szerint 3.056.075, — 20.084-el több, mint 1931-ben. A valóságban a lakosság növekedése sokkal nagyobb, mert évente körülbelül 15.000 breton vándorol Franciaország ipari vidékeire. A breton vidékek városai közül csak Nantes haladja meg a kétszáz, Brest a százezer lakost (Rennes csak közel százezer). A 3 milliót meghaladó lakosságnak mintegy 40 százaléka breton nemzetiségű.

Bretagne 1532-ig önálló állam s egész 1789-ig a francia monarchia autonóm tartománya. Önállósága elvesztését minden ellenállás nélkül fogadta. Érthető tehát, ha a XIX. században a bretonok semmiféle nemzetiségi mozgalmával nem találkozunk. Ez a mozgalom, mely még ma sem jutott el arra az öntudatos és szervezett magaslatra, mint pl. az ir, katalán és baszk mozgalmak, 1898-ban indul el, amikor *Anatole Le Bras* és *Charles Le Goffic* megalakítják a „Breton regionalista szövetség”-et. Ez az indulás korántsem nagyjelentőségű s még mint ilyen is belső viták és ellentétek dúltak, amelyek csakhamar szét is szakították. A szakadárrok egyik csoportja, *Jos Parker* vezetésével, a „Breton regionalista fe-

deráció"-t alkotja meg. 1911-ben breton értelmiségiek egy csoportja a „Breton Nemzeti Párt”-ot hívja életre. Ez utóbbi hivatalos lapja, a *Bretz Dishual* a következő év folyamán jelenik meg.

Ennek az egész háború előtti korszaknak politikai jelentősége rendkívül csekély. Lényegesen jelentősebb kulturális szempontból *Le Godinec*, *Francois Vallée*, *Meven Mordiern* és több más értelmiségi törekvése a breton irodalmi nyelv megalapozását illetőleg. Ők készítik el az első nagy breton nyelvtant s végzik — határtalan buzgalommal — a nyelvújító és nyelvtisztító munkát. Számos lapot és folyóiratot jelentetnek meg. Valamennyi lap sulypontja: irodalmi és kulturális.

A kathblikusok 1905-ben *J. M. Perrot* abbé vezetésével külön indulnak a *Bleun Brug* szervezettel, mely nyomban életre hívja az *Ober* nevű vallásellenes kulturszervezetét.

A bretonok komolyabb aktivitása ugy politikai, mint kulturális téren a háború után jelentkezik. 1927-ben a nemzeti irányzatú szervezetek Rospordenben már kimondják a *Breton autonomista párt* megalakulását. Igaz ugyan, hogy pár évi munka után, megismétlődik a századelejei szakadás, amely most is új párt, az autonomista párt helyébe lépő *Breton Nemzeti Párt* (Strollad Broadel Breiz) alakulásához vezet.

A Breton Nemzeti Párt, az első valóban nemzeti alapon álló pártmozgalom, a mult évi parlamenti választásokon mutatkozik be, elég gyenge eredménnyel. Egyetlen kerületben állít jelöltet (a breton föld 44 kerülete közül), ahol a 16.821 szavazatból 1680 szavazatot kap. (Viszont 1930-ban az autonomista párt jelöltje csak 349 szavazatot kapott.) Annak ellenére, hogy a breton néptömegek nem állnak a nemzeti párt mögött, élénken érdeklődnek a breton népmozgalom iránt. Ezt igazolja a különböző szervezetekből álló mérsékelt programu *Breton Front* megalakítása, mely a breton érdekeket a francia állam keretein belül törekedik képviselni és kivívni. A Breton Front lényeges követelése:

1. Az összes franciák közötti egyenlőség visszaállítása. Az öt breton-megye képviselőinek száma legyen arányban a megyék lakosságának a számával. — 2. A politikai pártoktól független breton parlamenti képviselők csoportja, a breton érdekek védelmére. (A költségvetés terheinek a tartományok közötti arányos elosztása, szubvenciók, közmunkák, utak, villamosítás, a breton mezőgazdasági termékek kivitelének előmozdítása, a breton halász-, konzerv-, cipő- és hajóépítő-ipar támogatása.) — 3. Területi decentralizáción alapuló közigazgatási reform. Az öt breton megye egy oszthatatlan breton tartományt képezzen. — 4. Választójogi reform, a proporcionalis képviseltetési jog alapján. — 5. A breton nyelv fokozatos bevezetése az iskolákba.

A Breton Front az előbbi követelések kisebb-nagyobb módosításával 41 jelöltet léptetett fel a breton választókerületekben. A választás két menete után az egész választás bretonokra vonatkozó eredménye a következőkép alakult:

Teljes Breton programmal a 12 jelölt közül megválasztottak 6 képviselőt 88.943 szavazattal. — Módosított breton programmal az 5 jelölt közül megválasztottak 2 képviselőt 36.496 szavazattal. — Jelentősen módosított programmal 4 jelölt közül megválasztottak 2 képviselőt 32 ezer 394 szavazattal.

Amint látható a Breton Nemzeti Pártnak egyetlen képviselője sem, a Breton Frontnak viszont 15 képviselője került be először a Népfrent idején a francia képviselőházba.

*

A breton nemzeti, vallásos és kulturális szervezetek elsősorban a

breton nyelvtanítás bevezetésének kérdésében dolgoznak. S már értek is el bizonyos eredményeket.

A breton nyelv — mint ismeretes — a keltából ered, amely Európa egyik legerjedtebb nyelve volt a kereszténység előtt. Ma a kelta eredetű nyelveket csak az irek, skótok és a bretonok, valamint néhány kis sziget értelmiségei használják. Breton földre az V.-VIII. században hozták az angol-szász invázió által Nagybritanniából kiűzött bretonok.

A breton nyelv fejlődésében három szakaszt különböztetünk meg. Az első az ősbreton (VIII.-X. század), vagyis a tiszta, idegen befolyásoktól mentes breton nyelv szakasza. A második (a XI.-tól a XVIII. század első feléig) a közép breton, amikor a nyelv erősen keveredik a normandok nyelvével. A breton nemesség, mivel a francia udvar felé orientálódik, nem törődik a breton nyelvvel. (A nemzeti nyelv megtagadásához nagy mértékben hozzájárulnak a francia és breton arisztokraták közti házasságok.) Így e korszak a breton nyelv, irodalom és művészet dekadenciájának a kora. — A modern breton nyelvet a XVIII. század első negyedétől számítják, ténylegesen azonban csak a XIX. században kezdődik a valódi újjászületés. Ezt a folyamatot *Le Godinec* indítja el nagy nyelvújító munkájával. Megtisztítja a breton irodalmi szótárt, jelentős újításokat végez a nyelvtanban és helyesírásban. Tanítványai tovább folytatják ezt a XIX. század elején megkezdett munkát. Kiadják az első breton-francia szótárt és megkezdik egyes tudományos munkák breton nyelvű kiadását. A XX. században *Fransez Vallée*, *Emile Ernault*, majd *Ro-para Hemon* tűnnek ki e téren. Ez utóbbiak eltávolítják a nem asszimilálható idegen szavakat s a breton nyelvkinccset rengeteg technikai, filozófiai és más tudományos szóval gazdagítják. Nyomukban fellendül a breton nyelv, irodalom és művészet. A század elején tűnik fel a legjelentősebb breton drámaíró, *Tangy Malmanche* és a költő *Jann per Koffloc'h*. Mindezeket egymásután követik az autochton tudomány eredményei. Kijegesednek az irodalmi élet centrumai, mint a *Dihunamb!* (Ébredjünk) és a *Croclarn* (Észak-Nyugat) című folyóiratok, melyek köré a fiatal epikusok, drámaírók és fordítók tömörülnek.

A legjelentősebb mozgalom a breton nyelvnek az iskolai oktatásba való bevezetésére irányul.

A breton nyelv érdekében a legelső petíciót, a III. Köztársaság első nemzetgyűléséhez adta be néhány értelmiségi, amely fölött azonban hamar napirendre tértek. 1908-ban breton képviselők jártak közbe a kormánynál, de ezek is eredménytelenül. 1909-ben Doumergue közoktatásügyi miniszter a válasszal utasította vissza a breton nyelv érdekében interveniáló haladó képviselők csoportját, hogy „ez a tanítási rendszer a bretonok szeparatista törekvéseit favorizálná”. S nem járt eredménnyel az a néhányezer aláírással ellátott beadvány sem, mely 1919-ben a breton nyelv jog elismerését kérte.

Komoly és jelentős akció, *Le Cam* doktor kezdeményezésére, számos régi és újabb szerv (lapok) bevonásával 1934-ben indult meg. Ez elsősorban demokratikus eszközökkel próbálja elérni célját. Fő elve: meghódítani a községek többségét a breton nyelvoktatás érdekében. E célból Alsó Bretagne 637 községét kérték nyílt állásfoglalásra. (A községek közül ez év július 31.-ig 286 község csatlakozott (még 33 tanács hiányzik az abszolút többséghez); a 4 megye közül 3 megye tanácsa hasonlóan a nyelv bevezetése mellett foglalt állást.)

1936 júniusában a parlament közoktatásügyi bizottsága is egyhangulag a breton nyelvoktatás mellett foglalt állást. A bizottság különben a breton vidékek elemi és középiskoláiba párhuzamos francia-breton ta-

nitási rendszer bevezetését javasolta s Jean Zay közoktatásügyi miniszter elvben el is fogadta a javaslatot.

Említsünk még valamit a breton sajtóról. A már említett Dihunamb és Gwalern mellett még számos breton vagy breton-francia kétnyelvű lap jelenik meg. Legjelentősebb kulturszemléjük a *Stur*. A breton nyelv bevezetéséért küzdő tanítók lapja, az *Ar Falz*, *Les Annales de Bretagne* címen a Rennes-i irodalmi fakultás ad ki évente kétszer 250-250 oldalon megjelenő tudományos és irodalmi szemlét. A *L'Anneau Celtique* a kelta körök szövetségének negyedévi orgánuma. Ezenkívül még számos politikai és regionalista tendenciájú lap jelenik meg. Legjelentősebb köztük a félhavonként megjelenő *Breiz Atao*, mely 1932 óta a breton nemzeti párt hivatalosa. A föderalizmus híveinek lapja az *Adsao* volt, amely azonban 1936-ban *Madec* főszerkesztő halálával beszüntette működését. A föderalizmus híveinek ma nincs organuma.

A breton mozgalom mai vezetésével elégedetlen, francia ellenes szervezet lapja, a *Gwenn ha Du* (Fehér és fekete). Ennek a csoportosulásnak a tagjai robbantották fel Rennesben azt az emlékművet, amely Bretagne és Franciaország szövetségét szimbolizálta és követték el a Herriot elleni sikertelen merényletet. (1932). Ez utóbbiak néhány évi szünet után 1936-ban újból a terrorizmus útjára léptek. A legutolsó húsvét éjszakáján négy breton prefektura ellen követtek el bombamerényletet.

(Jordáky Lajos)

CHARLES FOURIER élete és tevékenysége a tőkésrend győzelmével és megszilárdulásával esik egybe. Tanai tartalmára erős hatást gyakorolt a XVIII. század felvilágosodott filozófiája s az angol ipari valamint a francia polgári forradalom, mely az osztályviszonyok új elrendeződését teremti meg s alapvető változást idéz elő politikai, gazdasági és kulturális téren. Közvetlen s megrázó élménye volt a gazdagok és szegények közti mély ellentét, megdöbbentette a napoleoni háborúk idején a javak elképzeltetlen felhalmozódása. Láttá, hogy a politikai hatalom kormánykerekéhez egy új társadalmi erő fészkelte be magát — a polgárság, amely a munkásság és parasztság hősi küzdelmei révén legyűrte a franciaországi feudális rendszert. Mindezek a változások arra az itéletre készítetik, hogy a nemzetgazdászok és filozófusok által dicsőített viszonyok kirívó ellentétben állnak az emberi lét alapvető céljaival. Szembeszáll tehát e nézetekkel s úgy véli, hogy kora társadalma zsákutcába került s meg kell keresni a jobbra vezető eszközöket. Ezért mindenekelőtt részletes szemlét tart s kutatja, hogy mit végzett az emberiség napjaiig. Szemügyre veszi a polgári rendszert megelőző periódusokat.

A történelem szerinte négy: a primitivizmus, a barbárizmus, a pátriarchátus és a civilizáció időszakára oszlik. Az utóbbi alatt a XVI. században kezdődő polgári rendszert érti. Kimutatja mindazokat a hűnőket, amelyek a barbár állapotban a maguk meztelenségükben jelentkeztek, napjaiban viszont kétértelmű és képmutatató formát öltenek. Felfedi a mindegyre ujjászülető, legyőzhetetlen ellentmondásokat, melyekben adott civilizációja vergődik, amikor olyan eredményekre jut, amelyek a kitűzött céllal ellentétesek. Hegel módjára Fourier dialektikusan gondolkodik, kora illúzionistáit dialektikusan állítja szembe azokkal, akik az élet jelenségeit realiztikusan értelmezik. Dialektikus látásának élességére idézzük azokat a szavait, amiket a negyedik időszak csirázási szakaszában kifejlődött kereskedelmi társaságokról mond: „Ezekben a társaságokban annak a feudális koalíciónak a csirája rejlik, amely uralni fogja az ipari és kereskedelmi rendszert és újjáéleszti a kereskedelmi